

Јована Јовановић*

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

ФЕМИНИЗАМ У ЈЕЗИКУ – НОВИЈИ НАЗИВИ ЗА ЖЕНСКА ЗАНИМАЊА

У чланку се, на примеру лексема којима се именују женске особе као представници занимања, показује како друштвено-културне иновације, модернизација друштва и тековине савремене цивилизације могу утицати на промене у језику, преваходно на богаћење његовог речничког фонда. С тим у вези, истичу се и два проблема са којима се суочава српски језик. Први се огледа у недовољном коришћењу творбено-морфолошког потенцијала и инвентара нашег језика приликом номинације нових предмета и појава у ширем смислу, односно, у чињеници да се нове речи далеко ређе граде од домаћих основа и наставака, а по правилу у готовој форми позајмљују из енглеског језика. Други проблем представља немогућност савремених лексичких система уопште, па и српског, да прати социолошке промене у реалном времену и да одговори на њих деривацијом нових речи, а све се то одражава и на лексикографском плану.

Кључне речи: друштвене промене, женски називи за занимања, феминизам, нова реч, ново значење.

Модернизација друштва и живота уопште манифестује се у језику кроз низ нових речи којима се морају именовати нови појмови, те смо свакодневно сведоци да тековине савремене цивилизације остављају трага на нашем лексичком систему. Настојећи да покажемо који све начини за номинацију новонасталих појмова постоје у српском језику, дошли смо до неколико занимљивих закључака. Један од закључака, који би нас као говорнике српског језика могао помало забринути, јесте то да се имена за нове предмете и појаве различите врсте у нашем језику по правилу не творе од домаћих основа и наставака. Далеко је уобичајеније да се неки појам из области информатике или телекомуникација у савременом језику назове страним, најчешће енглеским именом, него да му се осмисли одговарајући домаћи назив. Оваква ситуација сасвим је природна, будући да се са већином нових појмова из ових области заправо и упознајемо на енгле-

---

* jovana.jovanovic@isj.sanu.ac.rs

ском, а не на српском језику, из простог разлога што су оперативни системи и апликације рачунара углавном на енглеском језику. Тако се, веровали или не, говорницима српског језика каткад може десити да исти садржај боље разумеју на енглеском него на српском језику. Примера ради, свакоме ко користи рачунарски програм *Word* за обраду текста добро су познате команде CUT и PASTE, које нам омогућују да делове текста померамо са једног места на друго или пак да их премештамо из једног у други документ. Већина људи свакодневно употребљава поменуте команде не размишљајући уопште о њиховом значењу и вероватно би се прилично изненадили да им рачунар уместо опција CUT и PASTE понуди њихове посрбљене варијанте ИСЕЦИ и НАЛЕПИ. Овде заправо уопште није посреди разумевање речи, већ искуство које имамо у појединим ситуацијама и чињеница да су се енглески језик и англицизми у модерној рачунарској технологији последњих деценија толико одомаћили да ће српска реч која представља одговарајућу замену најчешће бити необична, а каткад чак и непожељна. Чини се да је за нову реч у нашем речничком фонду пожељно да буде страна да би била прихваћена у свакодневној употреби.

Запазили смо већ да се лексички систем српског језика у највећој мери богати енглеским речима којима се именују нови појмови, усвојени као тековине западне културе. Друштвено-културолошке промене, међутим, некада се у језику манифестују и тако што поједине речи под утицајем тих промена развијају нова, секундарна значења, а неретко се дешава и да нова значења у употреби сасвим потисну примарно значење. Пример који одлично илуструје ову појаву јесте реч *посланица*, којом се у савременом српском језику уобичајено именује женска особа *посланик*, тј. женска особа чији је задатак да у неком законодавном телу (обично Скупштини) представља народ и штити његове интересе. У савременој српској реалности, међутим, посланици и посланице по правилу штите само личне интересе, марећи за вољу народа само уколико њоме у датом тренутку треба манипулисати. Шалу на страну – иако су жене присутне у нашем парламенту већ неколико деценија и зовемо их *посланицама*, једнотомни *Речник српског језика* Матице српске из 2007. бележи лексему *посланица* само у посве застарелим значењима: 1. *писмена порука (обично групи људи)*. 2. *службена порука владара народу или законодавном телу; порука црквеног поглавара свештенству и пастви*. 3. *писмо у стиховима као врста књижевног дела*. 4. *апостолско писмо у Новом завету*. Овакво дефинисање поприлично изненађује ако имамо у виду да већ неколико деценија *посланица* сасвим уобичајено означава *женског посланика* неке политичке партије, те бисмо с правом очекивали да нормативни речник објављен 2007. године то значење бележи. С друге стране, реч *посланица* у значењу *писмо, порука* практично се више не употребљава ни у једном савременом

језичком варијетету, већ представља карактеристику старијег књижевног језика. Савремени лексикографи пропустили су да забележе како се значење једне речи у потпуности модификовало под утицајем друштвених и културолошких промена. Некада су друштвене прилике биле такве да се жене нису могле бавити политиком, али су се њихов положај и улога у друштвено-политичком животу умногоме изменили у последњих неколико деценија, па су *посланице* и *премијерке* део наше лексике и свакодневице. Верујемо да ће ауторски колектив Речника САНУ у наредним томовима овог великог тезауруса забележити и ове нове речи, односно, у случају *посланице* – ново значење већ постојеће лексеме.

А лексикографска проблематика везана за *посланице* и *премијерке*, односно њихово бележење у нашим описним речницима – само је делимично у домену науке о језику. Јасно је да су оваква питања суштински заправо социолошко-политичка, а не лингвистичка и тичу се равноправности полова и расподеле моћи у друштву. Ипак, проблем се манифестовао и у језику, те му се мора посветити пажња.

Бројна лингвистичка истраживања показала су да различит положај који полови заузимају у друштву у великој мери утиче и на дешавања у језику. Наиме, језички феминизам и проучавање језика са становишта полне различитости прошли су кроз неколико фаза. Почетком седамдесетих година 20. века говорило се о особинама језика жена у односу на језик мушкараца, као и о постојању различитих варијаната – такозваног женског и мушког језика. Истраживачи су дошли до закључка да у говору жена постоје одређене карактеристике које се у већини случајева не појављују у говору мушкараца и обрнуто. С друге стране, током последњих двеју деценија, особености језика и говора жена више нису толико актуелан предмет феминистичке лингвистике, а све се већа пажња поклања питањима писања и говорења других о женама. Дакле, феминисткињама више није толико важно како говоре жене и зашто тако говоре, већ се усредсређују на то како други говоре о женама, тј. како им се у разговору обраћају, како их ословљавају, именују и квалификују. Проблем говорења и писања других о женама односи се пре свега на доследну употребу женског рода за занимања и титуле жена, која је, како сматрају феминисткиње – неопходна. С овим је у вези и једна творбено-морфолошка занимљивост, тачније необичност којој смо већ посвећивали пажњу истражујући утицај друштвено-културних промена на лексички систем српског језика. Запазили смо да се матерњим говорницима српског језика каткад чини необичном употреба сасвим уобичајених моционих суфикса у извођењу именица женског рода од постојећих мушких облика. С једне стране, имамо у српском језику речи *куварица* или *спремачица*, против чије употребе се нико не буну, док с друге – наилазимо на речи *деканица* и *психијатрица*, које и даље

нису сасвим уобичајене у комуникацији. Феминисткиње сматрају да се лингвисти противе искључиво употреби женских облика за она занимања која су високо на лествици моћи у друштву, што је заиста случај са *деканицом*, а свакако није са *спремачицом* или *куварицом*. Све су ове именице добијене истим творбеним поступком – додавањем наставка *-ица* на основу мушког рода, те се намеће питање јесу ли лингвисти заиста можда недоследни у своме суду и варира ли он од природе занимања.

Објашњење је, чини се, веома једноставно – промене у језику и прихватање нових облика морају уследити као последица крупних социолошких промена. Не противе се лингвисти употреби женских облика зато што им је циљ да жена буде мање видљива у језику, већ се слажу да би она морала бити видљивија у друштву да би се то односило на дешавања у језику. Када се постигне потпуна равноправности полова и када на некој позицији будемо имали довољан број жена, природно је да ће се у језику усталити облик женског рода за то занимање. Само тако ће у српском језику речи *деканица*, *психијатрица*, *хируршкиња*, *академкиња*, *дипломаткиња* и др. временом постати подједнако уобичајене као *спремачица*.

ЛИТЕРАТУРА

- Filipović, Jelena: „Rod i jezik (Gender and Language)“, u: Ivana Milojević, Slobodanka Markov (ur.), *Uvod u rodne teorije* (Introduction to Gender Theories), Novi Sad: Centar za rodne studije – Mediterran Publishing, 2011, str. 409–423.
- Lakoff, Robin: „Language and woman’s place revisited“, u: M. Bucholz (ed.), *Language and woman’s place. Text and commentaries*, Revised and expanded edition. Oxford: Oxford University Press, 2004, str. 35–118.
- Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Savić, Svenka. „Pragmatski aspekti roda nomina agentis u srpskohrvatskom/hrvatskosrpskom jeziku“, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 13/1, Beograd, 1984.
- Savić, Svenka: „Još jedan primer (ne)vidljivosti žena u udžbeniku“, *Feminističke sveske*, 3–4, Beograd, 1995, str. 223–226.
- Savić, Svenka. „Jezik i pol (II). Istraživanja kod nas“, *Ženske studije* 2/3, Beograd: Centar za ženske studije, 1995.
- Savić, Svenka. *Žena sakrivena jezikom medija: kodeks neseksističke upotrebe jezika*. Novi Sad: Futura publikacije, 2004.